దీపావళి

(ఒక కథ)

యస్. వి. రామమూర్తి గారు, బి.ఎ.

౧

నాడు దీపావళి. సంధ్యాకాలము. లక్ష్మీనగరమందలి పెంటపాగలతో నిండిన పాడుగృహములు సయితము శక్తికొలదిని ప్రకాశవంతములై యుండెను. రాజమార్గమందలి బాలురును, బాలికలును తెల్లనిపళ్లెరములందు దీపపుప్రమిదలనుంచి మందిరోపరిమార్గమును బట్టి చనుచుండిరి. దీపములకంటెను వారి ముఖారవిందము లెక్కువ ప్రకాశవంతములై యుండెను. ప్రతిగృహమును దీపమాలికలచే సుశోభితమై యలరారుచుండెను. ఒక్క సత్యదేవునిగృహముమాత్ర మంధకారమయమై గంభీరముగ నిలువబడియుండెను. ఆగృహము తనపూర్వపు టౌన్నత్యమును మరచిపోలేదు. ఆసువిశాలగృహపురోభాగమున పూర్వము ద్వారపాలకులు సశస్త్రపాణులై యితరులు లోనికి పోకుండ వారించుటకు నిలువబడినచోట ప్రస్తుతకాలమున జిల్లేడుపొదలు దట్టముగా మొలచియుండెను. ఒకానొకపుడు పైయంతస్తులనుండి వెలువడుచుండిన నవయౌవనవతుల మధురగానరుతమునకు మారుగ నేడచ్చోటినుండి పావురముల కుహూధ్వానములు వినవచ్చుచున్నవి. గృహకుడ్యములు భర్తృరహితయగు కాంతాహృదయమునవలె విదీర్ణములగుచుండెను. కాల మెట్టిమార్పులనైనను జేయుచుండును గదా! కాలానుసారముగ ప్రకృతిలోని పదార్థములు క్రమముగా జీర్ణించి, ఒకటొకటిగా లుప్తమగుట ప్రపంచధర్మమైయున్నది.

అమావాస్యరాత్రి. ఇతరగృహములలోని సముజ్జ్వలకాంతులకు నోడి వెన్నిచ్చి పరుగిడిన యంధకారము సత్యదేవపండితునిదగు ఆవిశాలగృహాంతర్భాగమున దాగుకొనియుండి నట్లుండెను. ఆసమయమున సత్యదేవపండితుడు తనగదిలో సన్ననిదీపపు వెలుతురునందు కూర్చుండి ఆలోచనా నిమగ్నుడై యుండెను. నాటికొకమాసము నుండియు నాతని యర్థాంగియగు పార్వతి రోగపీడితయై మంచము పట్టియుండెను. అదియే ఆతనివిషణ్ణతకు కారణము. పాపము, సత్యదేవుడు దారిద్ర్యమును, దుఃఖము ననుభవించుటకు సంసిద్ధుడై యుండెను. కాని, ఈనూతనవిపత్తు నాతడెట్లోర్చుకొనును? తనప్రణయనిధానమును, ప్రాణాధికయు నగు ప్రాణేశ్వరి పార్వతి శరీరసంకటకమున కాతడెట్లోర్చుకొనును? అతడు ప్రతిదినమును పార్వతి పరుండిన మంచముతలనైపున కూరుచుండి, యాయమశుష్కితముఖకమలమును గాంచుచు లోలోపలనే దుఃఖించుచుండును. ఎప్పుడైనను పార్వతి తనజీవముపై నాశవదలి, నిస్పృహాసూచకవాక్యముల ననినచో, నాతడు ఎంతో ప్రయత్నముపై తనదుఃఖమును ప్రచ్ఛన్నము గావించి, "భయములేదు, పార్వతీ! శీఘ్రకాలములో నీవు స్వస్థత జెందగలవ"ని యామెకు ధైర్యము గొలుపుచుండును.

సత్యదేవపండితుడు పేరుప్రఖ్యాతులుగల కుటుంబములోనివాడు. ఆతనిపూర్వులు ప్రతిష్ఠితధనసంపన్నులు. జమీందారులతో వడ్డీవ్యాపారము జేయుచు అమితముగ ధనోపార్జనము గావించియుండిరి. వారివ్యవహారము లెప్పుడును గొప్పభూస్వాములతోడనే జరుగుచుండెడివి.

1857 వత్సరమున భారతదేశమందలి యుపద్రవముల సందడిని వారివద్ద అప్పుగొనినవా రందరును అప్పుల నెగవేయుటచే వారి కమితముగ ధననష్టము సంభవించెను. అంతకుపూర్వము మానవుల విశ్వాసగౌరవములు ప్రస్తుతకాలమందువలె అతిచౌకగా నమ్ముడుపోవుచుండెడివి కావు. పత్ర మెట్టికాగితమైనను, రిజిష్ట్రేషను డిపార్టుమెంటు లేకున్నను 1857 సం.వరకును

"పార్వతి పరుండిన మంచముపైన ప్రక్కన కూరుచుండి యాయమ శుష్కించిన ముఖకమలమును గాంచుచు లోలోపలనే దుఃఖించుచుండెను."

ఒకరినొద్ద యప్పుడీసికొని ఒకరు ఎగవేసి యుండెడినమాటయే లేదు. మాటనమ్మకముపై లక్షలకొలది రూపాయల వ్యవహారము జరుగుచుండెడిది. సుదినము లపి. 1857 వత్సరమున భారతదేశమునం దుద్భవించిన "సిపాయిల తిరుగుబాటు" అను మహాప్రళయమున రూపుమాసిన ఎస్టేటు లనేకములు. ఖజానాలు కొల్లగొట్టబడెను. అన్నిటితోపాటు సత్యదేవుని పూర్వుల సంపదయును సన్నగిలెను. పిమ్మట కొన్నిదినములకు దేశమున శాంతి నెలకొలుపబడినను కాలము మారిపోయినది. దేశపరిస్థితులు మారినపుడు దేశీయజీవనవిధానమును మారుట సహజమేకదా! మానవులమాట నమ్మకము చెడినది. లిఖిత రూపములగు పత్రము లాచరణలోనికి వచ్చినవి. అందును తెల్లకాగితములు, ఎర్రకాగితముల భేదమొకటి వచ్చినది. అప్పుపత్రములన్నియును పనికిరాకపోయెను. పనికిరాకపోవుట యననేమో, ఎవ్వరికిని తెలియదు. "అప్పుపత్రమేమి, పనికి రాకపోవుటేమి? ఋణముదీసికొనిన తరువాత చెల్లించక తీరునా; ఎరుపు తెలుపు కాగితములలో నేమున్నది?" అని యాలోచించెడి ఋణస్థుడొక్కడును లేకుండెను. "అప్పు తీర్చుచున్న అంతే చాలును, బ్రదుకుజీవుడా" యని ఋణస్థులందరును మొండికెత్తి మాడంకైచి కూరుచుండిరి. అందుచే ఋణదాతలపత్రములు నాలుక గీచుకొనుటకైనను పనికిరాని వయ్యెను. ఆవు పోయినను, కట్టుత్రాడు కంబమునకు మిగిలినట్లు ధనము పోయినను సత్యదేవపండితునికి తనపూర్వుల సంపత్సూచకములగు నష్టీపత్రములమూటమాత్రము మిగిలినది. అతని భాగ్యక్షీణముతో పాటు ఆపత్రములందలి యక్షు

రము లస్పష్టము లయ్యెను. అయినను సత్యదేవు డాపత్రములను తన ప్రాణముకంటె నధికముగ భావించుచు వానిని భద్రపరచుచుండును. ప్రతివత్సరమును దీపావళి గడచిన పాడ్యమినాడు ప్రతియింటను లక్ష్మీపూజ జరుగుచుండునపుడు మనసత్యదేవపండితు డాలక్ష్మీపూజకు మారుగ లక్ష్మీస్మారకచిహ్నములగు సుమారు అరువది లక్షలరూపాయిల విలువగల ఆపత్రములను పూజించుచుండెడి వాడుక కలదు.

౨

అమావాస్యరాత్రి. దీపములు తమయల్పజీవనముల బరిసమాప్తి నొందించుకొనుచు మానవజీవితపు టంత్యపరిణామమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుచుండెను. ఏవైపుచూచినను జూదగాండ్ర సమూహములే. జూదమున నారాత్రి యోడినవారికి సంవత్సరము పొడుగునను యోడుటయే నట. బంగారునాణెముల భాగ్యచక్రగతి గవ్వలపాటుపై నాధారపడియుండెను. ఆకారణమున 'గవ్వవిలువ చేయ' దను లోకోక్తి అసత్యమగుచుండెను. అత్యుచ్ఛదశయందుండినవారి జీవనమునొకప్పుడు నిర్భాగ్యులయు, నిరుపయోగులయు జీవనముపై నాధారపడియుండుట ప్రపంచధర్మమేకదా! ఆనాటిరాత్రి సారాదుకాణములందు సారాయికిమారుగ నీళ్లు విక్రయింపబడుచుండెను. రాజమార్గమందు సంచరించుచుండిన ప్రజలందరును ఒకరికన్న మును జూదమున గెలువవలయునను నుద్దేశముతోడనే యుండిరి. అట్టి నిశీథసమయమున మనసత్యదేవపండితుడు తనభార్యపరుండియున్న గదిలో యామెప్రక్కను కూరుచుండియుండెను. నాటి ప్రాతఃకాలమునుండియు పార్వతిస్థితి యేమియు బాగుగ నుండలేదు. విషమజ్వరముచే నామెకు గంటగంటకు మూర్ఛ వచ్చుచుండెను. మధ్యమధ్య స్మృతి కలిగినపుడామె మెల్లన కన్నులవిచ్చి క్షీణస్వరమున—"నేడు దీపావళికదా!—"అని యేమో చెప్పబోయి మరల కన్నుల మూసుకొనుచుండెను. ఇదంతయు జూచి, సత్యదేవునికి ధైర్యము సడలెను. పార్వతి జీవించునను వాస యతనికి లేకుండెను. అయిన నెట్లయినను పార్వతిని—తనయర్ధాంగలక్ష్మియగు పార్వతిని—మృత్యుముఖంబునుండి మరలించుటకు తగిన ప్రయత్నము జేయ నిశ్చయించుకొనెను. ఆమె సారెసారెకును నస్పష్టముగ బల్కుచుండెడు 'నేడుదీపావళికదా?' అనుప్రశ్నమునకు త్తరముగ నాతడు, 'ఔను, నేడే దీపావళి' యనుసరికి, పార్వతి తనయశ్రుపూరితదృక్కులను గృహమున కటునిటు బరపి, "మనగృహమున దీపము లుంచలేదేమి? అయ్యో! నేడు గృహమున నంధకార ముండరాదు. మీకు సాధ్యము కానిచో నన్ను మంచముపైనుండి మెల్లన లేవనెత్తుడు. నేనైనను ఇంట దీపములు ముట్టించెదను" అనియెను. పాపము, సత్యదేవు డెట్టి ప్రత్యుత్తర మొసంగవలయునో తెలియక, హృద్భేదకములగు నామాటలకు వెక్కివెక్కి యేడువసాగెను.

లక్ష్మీనగరమున శంకరశాస్త్రి ప్రసిద్ధవైద్యుడు. ఆయూర నుండిన సంజీవనీఔషధాలయ మాతనిదే. అందొక ముద్రణాయంత్రముకూడ కలదు. ఉన్న తగుమాత్ర మహిమలను గూర్చిన కరపత్రములను ముద్రించి ప్రకటిత మొనర్చుట కాముద్రణాయంత్ర మాతనిచే నెలకొలుపబడియుండెను. పౌరులరోగము లన్నియు కల్పితము లనియు, అబద్ధము లనియు నాతనియుద్దేశము. అందుచే పొలిటికల్ ఎకానమీ శాస్త్రానుసారము ఈ కల్పితరోగము లనెడు పౌరులవిలాసములపై ఎంతటాక్సు (సుంకము) విధించిన నంత దేశక్షేమ మగునని యాతని నమ్మకము. "నిర్ధనులైనను సరే—సుంక మీయలేక వారు చచ్చినను సరే—వారేల రోగులు కావలయును?— ఈదొంగరోగములచేతనే భారతదేశమున కిట్టి దుర్దశ కలిగిన" దని యాతనియూహ. అందుచే రోగుల యెడ ధనమును గ్రహించుటయు నొకవిధముగా దేశోద్ధారకకృత్యమేయని శంకరశాస్త్రిగారి యాలోచన. ధర్మార్థము మందుల నొసంగెడు పాశ్చాత్యౌషధాలయములవలననే దేశమందు బలహీనులసంఖ్య దినదినాభివృద్ధి గాంచుచున్నదని మ-రా-రా-శ్రీ వి. శంకరశాస్త్రిగారి యభిప్రాయము.

మన సత్యదేవపండితుడు కొలదిదినముల నుండియు పార్వతి రోగనివారణార్థమై శంకరశాస్త్రిగారి సంజీవనీ ఔషధాలయమునందే మందుగొని భార్య కొసంగుచుండెను. కాని, ఆయౌషధసేవవలన పార్వతిరుగ్మత యేమాత్రమును కుదురలేదని మన మీవరకే యెరింగితిమి.

భయంకరమగు అమావాస్యరాత్రి. నిశీథసమయము. అర్ధరాత్రము దాటియుండుటచే నభోభాగమందలి

తారలత్యంతప్రకాశవంతములై యుండెను. నగరమం దొకటొకటిగ లుప్తమగుచుండిన దీపములను జూచి పరిహాసించుచున్నవేమో యనునట్లు తారలు మినుకు మినుకు లాడుచుండెను. అట్టి సమయమున భార్యతలపై పుపిచ్చియెత్తినవానివలె కూరుచుండియుండిన సత్యదేవపండితుడు నిశ్చితమనస్కుడై లేచి వైద్యశేఖరుడగు శంకరశాస్త్రి యింటికి పయనమయ్యెను.

3

శంకరశాస్త్రి తనగదియందు కూరుచుండి నూతనముగ తనచే సంపుటిచేయబడిన "అమృతబిందు" ఔషధమునుగూర్చిన విజ్ఞాపనపత్రమును లిఖించుచుండెను. ఆపత్రములోని భావపూర్ణభాషయు, ఆకర్షణశక్తియు గాంచినచో శంకరశాస్త్రిజీ, సుప్రసిద్ధభిషఙ్మణియగుటయేగాక, సులేఖకవిద్యానిధి యని మాత్రము చెప్పకదప్పదు. ఆతడపుడు సిద్ధపరుచుచున్న కరపత్రములోనియంశముల నిట పొందుపరిచియున్నాము:

అమృతబిందు అమృతబిందు అమృతబిందు

అన్నిరోగములకును అమూల్యమగు నౌషధము. శారీరకవ్యాధులకు శంకరునిశూలము; అస్వస్థతాంధకారమునకు ప్రచండభానూదయము. ఈయౌషధరాజము, మున్ను రామానుజుడగు లక్ష్మణదేవరను సజీవునిగ నొనర్చిన సంజీవిపర్వతస్థానమునకు సమీపముననున్న యొకానొకపర్వతమం దొకానొక సిద్ధుడు తనఘోరతపఃప్రభావమున మహేశ్వరుని కృపచే నెరింగియుండెను. పిమ్మట ఆమహానుభావునిచే మాకది వాత్సల్యపూర్వకముగ ప్రసాదింపబడినది. ఇది అన్నివైద్యగిచిటికలవంటిదే యని యూహింపరాదు.

అమూల్యమగు మాయమృతబిందు సుఖరోగములగు సుఖకరమగు నౌషధము. బహుసంఖ్యాకులగు అప్సరోంగనలకు వశవర్తుడైన సహస్రాక్షుడు సయితము దీనిని సేవించుచుండెడివాడని నారదాంజనేయమేడపయాశ్వాసమున స్పష్టముగ నున్నది.

మా అమృతబిందు కఫరోగములను కానరానీయదు. శ్లేష్మరోగములపై చెప్పరానిప్రభావము. వాతజాడ్యములకు వాత. పైత్యరోగముల పేరుమాపును. వేయేల? రుగ్మతలన్నిటిని రూపుమాపజేయగల శక్తికలది. దేహము రోగపీడితమై యున్నపుడే మాయమృతబిందును సేవింపవలయునని యూహింపరాదు. ఈ యౌషధరాజము మందు రాబోవు రోగములను వారింపగల మహోపకారి. ప్రతియింట నాబాలగోపాల మందరిచేతను తప్పక సేవింపదగినది. పథ్యము లేదు. వెలసీసా ఒకటికి ౨ రూపాయలు మాత్రమే. గుణమునకు గ్యారంటీ. మోసపోకుండ సీసాపై ముద్రించిన మా 'నాగుపాము' మార్కును గమనించియే కొనుడు. సీసాలు వలయువారు—ఆధునికధన్వంతరి, బ్రహ్మశ్రీ వి. శంకరశాస్త్రి, సంజీవని ఔషధాలయం, లక్ష్మీనగరం అని వ్రాయవలయును.

ఇట్లు:
దేశసేవాపరతంత్రుడు,
వి. శంకరశాస్త్రి.

వైద్యుడు శంకరశాస్త్రి తనవిజ్ఞాపనపత్రమును వ్రాయుట ముగించి, బిగ్గరగా చదువనారంభించెను. అప్పు డాతనినేత్రములందు స్వాభిమానమును, ఆశయు నుట్టిపడుచుండెను. ఇంతలో వెలుపలనుండి ఎవ్వరో యాతనిపిలిచినట్లు వినవయ్యెను. స్వరమునుబట్టి ఆతడు సత్యదేవుడే యని వైద్యు డూహించెను. ప్రసన్నవదను డయ్యెను. రాత్రికాలమున మ-రా-రా-శ్రీ వి. శంకరశాస్త్రిగారికి డబుల్ ఫీజు ఇవ్వవలయును. లాంతరు చేకొని వెలుపలికి వచ్చి చూచుసరికి, అనుకొనినట్లు సత్యదేవపండితుడు విషణ్ణవదనుడై కానవచ్చెను. వెనువెంటనే సత్యదేవుడు వైద్యునిపాదములపై వ్రాలి—"శాస్త్రిగారూ! మీ రెట్లైన ననుగ్రహింపవలయును. నా భార్య పార్వతి కొనయూపిరితో నున్నది. ఏట్లైనను, ఘటము నిలువబెట్టుడు. కారుణ్యము వహించి కష్టపడి ప్రయత్నింపుడు. అట్టుపైని నాయదృష్ట మెట్లున్న నట్లగును. మీరిపుడు మాయింటికి విచ్చేసి ఆమెను పరీక్షించినచో నాకు ధైర్యము కలుగును. ఆమె మరణించినను చేయవలసినకార్యము చేసినందులకు నాకు కొంత మనశ్శాంతి కలుగును. ద్రవ్యరూపముగా మిమ్ము సంతోషపెట్టుటకు నాప్రస్తుతస్థితి చాలదు. అయినను నాయావజ్జీవమును మీపరిచర్య చేయుదును. ఆజన్మాంతము మీ

యశోగానము గావింతును. నన్ను రక్షించుటకు మాత్రము నాకు శక్తి లేదు. పరమేశ్వరుని సాక్షిగ పలికిన నామాక్యములను మన్నించి ఒక్కసారి—కేవల మొక్కసారి దయచేయుము" అను దీనాలాపములకు శంకరశాస్త్రికి మొదట కొంచెము కనికరము కలిగెను, అది అంత్యావస్థయందుండిన దీపికాజ్వాలవలె ఒక్కసారి మెరసెను, వెంటనే శాశ్వతముగ చల్లారెను. ఆయన అంతఃకరణమున అరి షడ్వర్గమున స్వార్థాంధకారము క్రమ్ముకొనెను. పాపము, ఆర్యదేవుడు భగ్నమనోరథుడై యింటికి మరలిపోయెను.

౪

అమావాస్య రాత్రి. వృక్షములందును నిశ్శబ్దము.

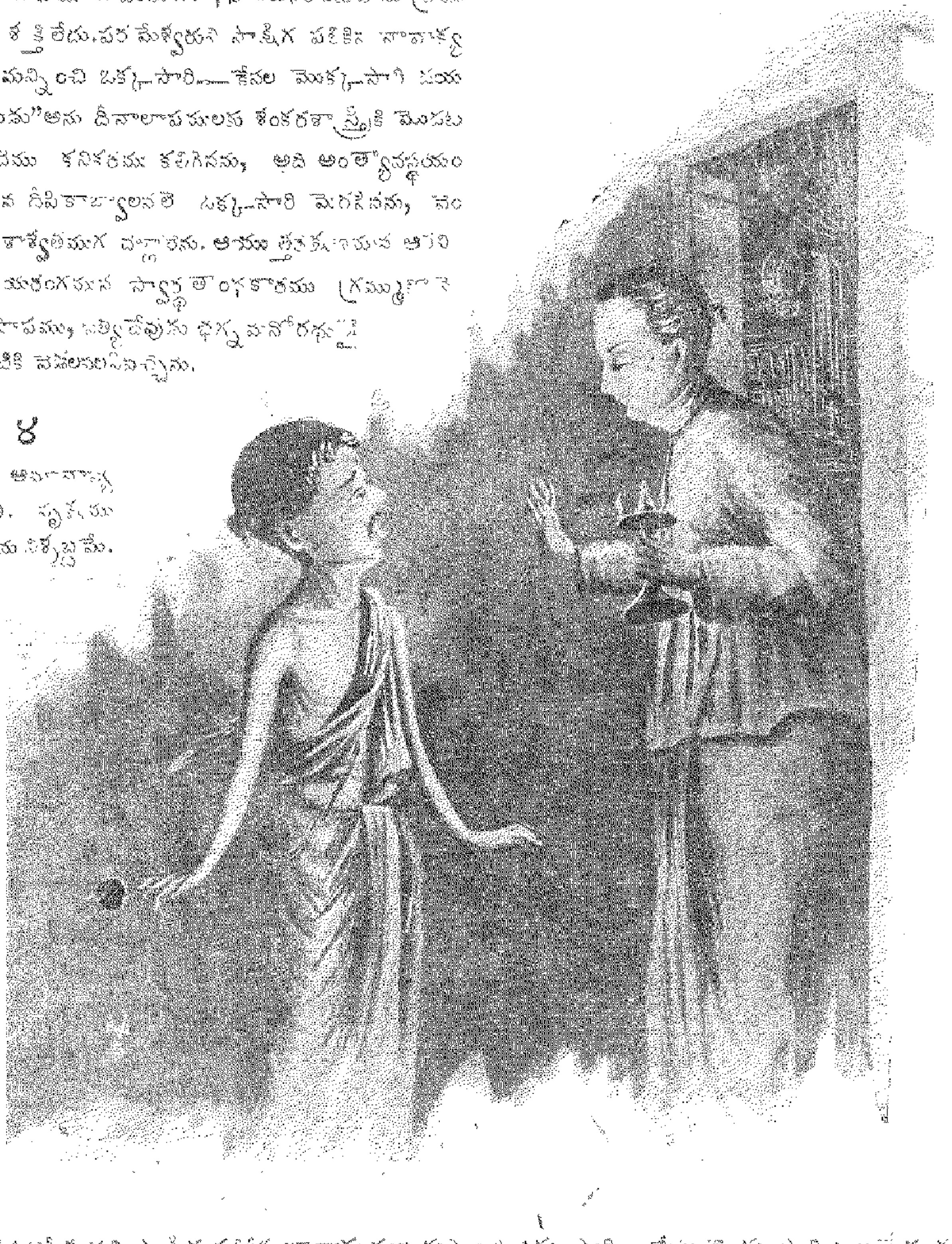

"పరమేశ్వరుని సాక్షిగ పలికిన నామాక్యములను మన్నించి ఒక్కసారి—కేవల మొక్కసారి దయచేయుము."

గ్రామమందు గలవారందరు నిద్రించుచుండిన పిదపంతా నయనములు మెల్లమెల్లగ పరలోకమును చూచుచున్నగ మిగాయి మున్నగు వారితో సుఖములనొసంగుచుండిరి. ఓడినవారు క్రోధితులై తమ కాంతలను కష్టమాటలు వేసకొనుచుండిరి. ట్టినసమయమున నొకగుంపాగ్ద మాయాంధకారమును నిశ్శబ్దమును ఛేదించునోయనవచ్చి అనగ ఆయుడుపు కఱెను. కాలపురుషుని విరాట్ంపమును తొండమును బకా సంకటాశబ్దము తొగ్నమనివలె నంటెను. వసకాశబ్దము సత్యదేవపండితుని గృహాశమ్మో భాగ్యమునమున్న ప్రాంతయిం ప్లవరికివచ్చి బ్బు మయ్యెను. తిరిగి యథాస్థితివలె నిశ్శబ్దము.

అట్టిసమయమున మనసత్యదేవుడు నిరాశాసముద్రమున మునిగియుండెను. ప్రాణాధికయగు పార్వతికారోగ్యమిప్పించునంతటి శక్తియైన నాతనికి లేకపోయెనే యను విచారమాతనికి మెండయ్యెను ఇక నేమి చేయగలడు? నిపుణుడగు వైద్యుడు శంకరశాస్త్రి ఎంతబ్రతిమాలినను రాకపోయెనే! ఏమి ప్రయోజనము? పాషాణము ద్రవించునా? మోడు చిగురించునా? నట్టిది. తనపూర్వుల పేరుప్రతిష్ఠలపై నాధారపడియున్న సత్యదేవుని యహంకార మొక్కసారి శిథిలమయ్యెను. ఆతనికి నాడొక క్రొత్తవిషయము తెలిసెను. అరువదిలక్షల రూపాయల అప్పుపత్రములు అరువదిగవ్వల విలువయైనను చేయవని ఆతనికి తోచెను. ఆతడు తనపెట్టెయందు భద్రముగ ముఖములుగుడ్డలో మూటగట్టి దాచియుంచిన ఆయప్పుపత్రముల నొక్కొకటిగా దీసి చేరువనున్న దీపముఖమున భస్మము చేయసాగెను. భోగము లనుభవించిన మానవశరీరము తుదకు చితిపై నుంచబడి యాహుతియగురీతిని ఆకాగితములు వరుసగా తమముఖములుగుడ్డ ముద్దుజీవనమును ఆదీపికాజ్వాలయందు పరిసమాప్తినొందించుకొనుచుండెను. ఇంతలో నెవ్వరో సత్యదేవపండితుని వెలుపలనుండి గొంతెత్తి పిలిచిరి. ఆతడు త్రుళ్లిపడి తలయెత్తెను. లేచి చావడిలోనికి వచ్చి, చీకటిలో తడవుకొనుచు ద్వారము నద్దకు వచ్చి, తలుపులు తెరచి చూచుసరికి ఎవ్వరో చేతులందు దివిటీల గొని నిలువబడియున్నట్లును, దూరమున నొకచెట్టుక్రింద నైరావతములబోలు ఋషభముల తేరగు రెండెడ్లసవారిబండియు నాతనికి దృగ్గోచరం బయ్యెను. ఇంతలో నాబండిలోనుండి యొక సుందరయువకుడు క్రిందికి దిగెను. ఆతనితలపై ఎఱుగనిపట్టుపాగయును, నొసటిపై నర్ధచంద్రాకారముగ గంధపుబొట్టును, దాని నడుమ నొకయెఱ్ఱనిచుక్కయు నుండెను. పెదవులపై కోరమీసమును, ముఖారవిందమునుండి వెలువడుచున్న కాంతులును, వర్చస్సును జూడ నాతడొక గొప్పకుటుంబములోనివాడని స్పష్టమగును. ఆతనియంగరఖా, పైజామా, కమరబంధమునుండి వ్రేలాడుచుండిన ఖడ్గమును, కంఠమందలి బంగారుగొలుసును ఆతని యప్పటివేషమును పూర్తిగావించెను. ద్వారమునందు నిలువబడియున్న సత్యదేవపండితుని జూచినంతనే యాతడు సవినయముగా నమస్కారము జేసెను. ఆతని వినీతభావమునకు కొంతవరకు లజ్జితుడై సత్యదేవపండితుడు, "అయ్యా, తమరెక్కడినుండి విచ్చేయుచున్నారు? మీపేరేమి? ఇట్లడిగినందులకు క్షమింపుడు" అనుచు మెల్లన ప్రశ్నించుసరికాయువకుడు వినమ్రుడై, "నాపేరు రామసింగు. నేను మీదాసుడను. ఈదాసుని నివాసము రాజపురము. అచ్చోట నేనొకజాగిరుదారుడను. మీ పూర్వులు మా వంశీయులపై నమితానురాగమును జూపియుండిరి. కొలది మాత్రమైన యిప్పటి మాప్రతిష్ఠసంపదలకు మీపూర్వవంశజులే కారణము. వారికృప లేకున్న నే నిట్టి యుచ్ఛస్థితికి వచ్చియుండను. మీ పవిత్రనామమును నా బంధువులనోట వినియుండి, మీదర్శనము జేసికొనుటకై వచ్చితిని. తమదర్శనభాగ్యము నాకు లభించినది. నాజన్మము సఫలమైనది" అని ప్రత్యుత్తర మొసంగెను. సత్యదేవపండితుడు తెల్లబోయెను. రామసింగుమాట లాతని కర్థముకాకుంటచే వెఱ్ఱిచూపులు చూడ నారంభించెను. ఆతని నేత్రము లశ్రుజలపూర్ణము లయ్యెను. అది కలయో నిక్కమో యాతడు యూహింపలేకపోయెను; కాని, పైతృకప్రతిష్ఠ సత్యదేవుని హృదయమందలి కోమలభాగ మగుటంజేసి యాతడు కొంతవరకు రామసింగు వాక్యములకు గర్వపడ నారంభించెను. అందుచే, కొలదికాలము క్రిందట నాతనిముఖమునం దేర్పడిన దీనత మటుమాయమయ్యెను. గంభీరభావ మేర్పడ, "మీరు నన్నూరక పొగడుచున్నారు. మాపూర్వుల కుచితమగు గౌరవము నందుటకు నాకర్హత లేదేమోయని భావించుచున్నాను" అనునంతలో రామసింగునౌకరులు గృహాంగణమున నొక రత్నకంబళమును బరచిరి. ముఖ్యపాత్ర లిరువురును దానిపై నధిష్ఠించిరి.

తరువాత వారిసంభాషణమందు సత్యదేవపండితుని పితామహుడు రామసింగు పితామహునకు ఏబదివేలరూపాయలు వడ్డీకిచ్చియుండినట్లును, రామసింగు గయకు జని, తనపూర్వులకు శ్రాద్ధాదిక్రియ లొనర్పబూనియున్నట్లును, అట్లు చేయుటకు పూర్వము వారిని ఋణవిముక్తుల జేయవలసియున్నదనియును, అందుచే ఆతడేబదివేలరూపాయలు సత్యదేవునకు చెల్లించుటకు వచ్చియుండెననియు స్పష్టమయ్యెను. సవినయముగ, సద్భక్తి

పూర్వకముగ నామహాశయుడు రామసింగు, పండితజీ వైపు ముఖము ద్రిప్పి, "నాపూర్వ్యుల పత్రములన్నియు మీవద్ద నున్న వనుకొందును!" అనుసరికి—ఏమిచెప్పను?—మన సత్యదేవుని ముఖమండలము వర్ణనాతీత మయ్యెను. దేహమంతటను చెమట గ్రమ్మెను. తల తిరుగ నారంభించెను. "నాడు దీపపుజ్వాలయందు కాలి భస్మమైనపత్రములలో నీపత్రముకూడ దహింపబడియుండునా, దేవుడా?" అనునొక పెద్దసంశయ మాతని హృదయమందు పడెను. అందుచే, అతనిగుండెలు తటతట కొట్టుకొనసాగెను. అత డేమియో గుటకలువేయ నారంభించెను. "ఇంకను కొన్నిపత్రము లటులనే యున్నవికదా! అదృష్టవశమున ఆపత్రము వానిలో నుండరాదా?" అనునూహచే నాతడు కొంతవరకాశావహుడై "ఉండవచ్చును" అని నీళ్లునములుచు ప్రత్యుత్తర మొసంగెను. ధర్మపరాయణుడగు రామసింగు "వెదకుడు, దొరకినచో ధనము చెల్లించి నాపత్రమును నేను దీసికొందును" అనియెను. సత్యదేవుడు మెల్లన లేచెను కాని యాతని హృదయము చల్లబడియుండెను. లోనికి బోవ నుద్యుక్తుడై యాతడు మెల్లనడుగులు వైచుచు తనలో నిట్లు వితర్కించుకొనసాగెను.

"ఈశ్వరా! పత్రము దొరకునా? పత్రము లేనిచో రామసింగు ధన మేల నిచ్చును? 'ధనమిచ్చి పత్రమును దీసికొందు'నని యాత డనెను కదా' ఆహా! చేతిలోపడుటకు సిద్ధముగనున్న యమృతభాండము పగిలిపోవునేమో!" ఈవిధముగ నాశ యొకవంకను, నిరాశ యింకొకవైపును తన హృదయరంగమున పెనగులాడుచుండ సత్యదేవుడు లోనికేగి మినుకుమినుకులాడుచు తానింతకుముందు గావించిన పైశాచికకృత్యమునకు హసించుచున్నదో యను దీపపుకాంతిని, కాలగామిగిలిన కాగితముల కుప్పను గాంచెను. ఆపత్రముల నాత డట్టునిటు తిరుగవైచి చూచుచు కొంతసేపటికి కాతడొక పెద్ద కేకవైచి, యొకానొకపత్రమును చేతగొని, బిగ్గరగ నవ్వుచు, పిచ్చియెత్తినవానివలె గంతులిడ నారంభించెను. పిమ్మట అదేపనిగ, ఆతడు తనభార్య పరుండియుండిన మంచము వద్దకు పరుగిడి, యామె మెడచుట్టును తనచేతులు పెనవైచి లేవనెత్తి, కౌగిలించుకొని, ముద్దిడి, "గృహిణీ, పార్వతీ! ఈశ్వరుని కృపయున్నచో నిన్నిప్పటికైనను బ్రతికింపగల సామర్థ్యము నాకు కలదు." అని సంతోషముతో నుప్పొంగుచు ప్రసన్నవదనుడై యావలి కీవలకు వచ్చెను. తనప్రాణాధికయగు పార్వతి ఈలోకమును వీడి ఒక యరగంటకు బూర్వమే స్వర్గారోహణమొనర్చెనని పాప మాయున్మత్తున కెట్లు తెలియును? ఒక్కక్షణముక్రిందట ప్రేమపూర్వకముగ తాను గాఢాలింగన మొనర్చినది తనపార్వతి కాదనియు, అది ఆమెయొక్క జీవవిముక్తకళేబరమనియు సత్యదేవునకు తెలియనే తెలియదు. పొరలివచ్చుచున్న తన సంతోషతరంగములను బలవంతముగ నాపుకొని చావడిలోని కాతడు సత్వరముగ విచ్చేసి, రామసింగు నుద్దేశించి, "అయ్యా! ఇదిగో మీపత్రము చూచుకొనుడు" అని యాకాగితము నాతని హస్తముల నుంచెను.

ఆకస్మికముగ ఫలప్రాప్తిబొందువానికి అనుమానము హెచ్చు. కాగితము చేతిలో పడినతోడనే రామసింగు దానిని ముక్కుముక్కలుగాచింపి మొగమునకొట్టి మోసగించునేమోయని సత్యదేవునిమనమున సంకోచముదయించెను. కాని యట్టి సందియమునకు తావులేదు; ఏలయన రామసింగు ఆకాగితమును దివిటీలదీప్తిని చూచుకొని, తృప్తిజెంది, తనచందుగుపెట్టెలోనుండి ఏబది వేయిరూపాయలనోట్లను దీసి తివాచిపైనుంచి, "మహాశయా, సత్యదేవా! ఇదిగో మీరూపాయలు. ఇప్పటికి నాపితామహుడు ఋణవిముక్తుడయ్యెను. ఇక నాకు సెలవొసంగుడు" అనుచు నాతడు తివాచిపైనుండి దిగ్గన లేచి, నమస్కరించి, ఆయూర తనబంధువు లెవ్వరో యున్నారనియు, మరునా డచ్చటనే యుండి, మరుసటి రాత్రి స్వగృహమునకు ప్రయాణము గావింతుననియు నుడివి, యచ్చోటినుండి వెడలెను.

* * * *

సత్యదేవునిహృదయము కొట్టుకొనసాగెను. నాడి తీవ్రమయ్యెను. అతడు నాల్గువైపుల తనపిరికిదృష్టుల బరపి చుట్టుప్రక్కల నెవ్వరును లేకుండుటచూచి ఆనోట్లకట్టను తనకంపితహస్తములనందుకొనెను. తనయుబ్బు ప్రకృతిని వెల్లడించుట కాతడు నోట్లను రామసింగు సముఖమున లెక్కింపనైనను లేదు.

౫

అమావాస్యరాత్రి. స్వర్గీయదీపికలవలె తారలదీప్తి సన్నగిలుచుండెను. సత్యదేవు డింటిలోనికి జనెను. అతని హృదయ మాసమయమున నిర్మలౌదార్యప్రకాశముచే నిండియుండెను. ఊరిలోనివారి నందరి నాహ్వానించి, యిష్టదైవ మగు సత్యనారాయణవ్రత మతిశోభతో చేయవలయునని యాతని మొదటి యాలోచన. వ్రతమునాడు తనభార్య పార్వతి ధరించుటకే చీరకొనవలయునను నాలోచన రెండవది. ఇంతలో గృహాంతర్భాగమున దేవు

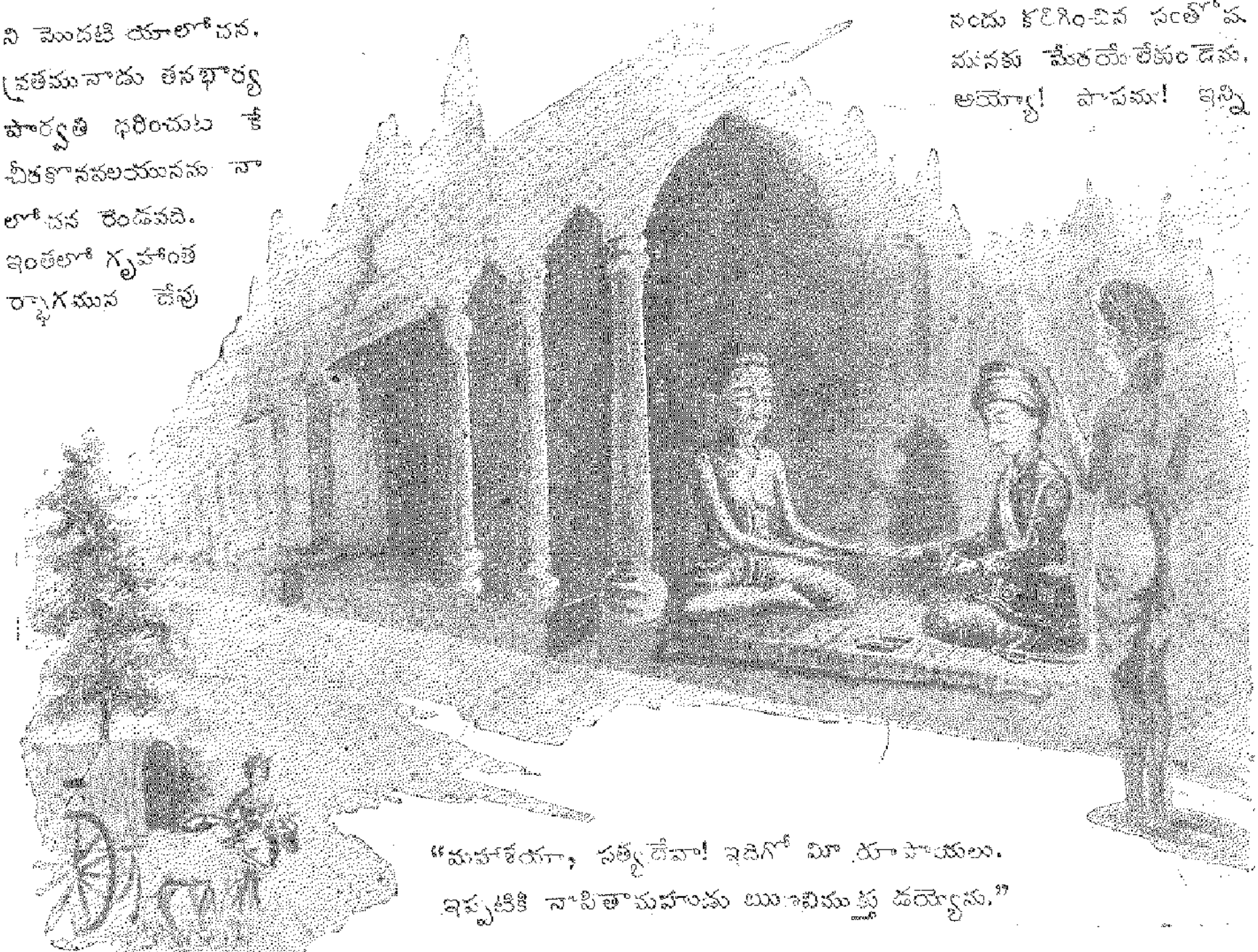

నిల్లు సమీపించి ఆతడు తనయింటివేల్పులకు మనోవాక్కాయకర్మముల సాష్టాంగప్రణామము నాచరించెను. తరువాత మరల చావడిలోనికివచ్చి, కాలగా మిగిలిన యప్పుపత్రము లన్నింటిని భద్రముగా పూర్వపు ముఖమలుగుడ్డయందుంచి పెట్టెలో దాచెను. దినదినము క్షీణించుచుండిన తనవంశీయులపై నభిమాన మొక్కసరి ద్విగుణమయ్యెను. ఆతడాసమయమున ధైర్యోత్సాహములచే స్మృతిదప్పియుండెను. "ఈశ్వరానుగ్రహమువలన మాయిరువురి జీవనమును సుఖముగా గడుపుట కీధనము చాలును. చాలు నననేల! ఇంకేమంటె కావలసిన దేమి?" అని యాతడు ప్రసన్నహృదయు డగుచుండెను. తన భార్యరోగమునకు వారి నిరుపేదతనమే కారణమని యూహించిన యాతడీవార్త వినినంతనే పార్వతి నీరోగిణియై లేచి సాగుచుండునని యాతనియుద్దేశము. ఈ యాలోచన యాతనిమనము నందు కలిగించిన సంతోషమునకు మేరయే లేకుండెను. అయ్యో! పాపము! ఇన్ని యంచులు లోపల్నుండి సుప్తిమగ్నమునందు కల్లోలమొనర్చుచుండె, ఆతడు పార్వతి పరుండియున్న మంచమును సమీపించి, (శాస్త్రనియమానుప్రకారము) నిదురించుచున్న యామెను మేలుకొలుపు నుద్దేశముతో నామెపై చేయివైచి కదల్చి, "పార్వతీ, లెమ్ము. కన్నుల తెరువుము. శ్రీ సత్యనారాయణమూర్తి మన ప్రార్థన నంగీకరించినాడు; మనపై తనయద్వితీయ

సంహారసమును హరింపించినాను......ఇటుచూడుము......"

పార్వతి లేశమాత్రమైనను కదలకుండుట జూచి, అతడు ఆయమముఖము పైనుండి కప్పియున్న దుప్పటికొన నెత్తి చూచునరికి—ఏమున్నది? చూచుటయే తడవుగ ఆతని నోటినుండి కరుణాప్రారికమగు "ఆహా!" అను శబ్దము మాత్రము వెడలెను. అతడట్లే మంచముతలపైపు నతికిల బడి వేడికన్నీరు కార్చుచు నిట్లనె "అయ్యో! ఈ సంపదను మూల్యము పార్వతీశివమా?" అని యూతను గొంతెత్తి యేడువ నారంభించెను. "ధనసముద్రసమ్పాదనమునకు పార్వతి మణినిగొని, ఆమెను మూడుగా, దైవము నాకెత్తి నీ పాదమ్పనమును గొట్టెనా? ఈధనమేల? ధనములలో ధనము, లెక్కింపరాని నాధనము, నా సుగుణరాశి, పార్వతి లేకపోయిన తరువాత ఈ సంపదలు మాపాయ లేల?— అయ్యో! అయ్యో!" అని యూతను పలువిధములుగా నేడ్వదొడగెను.

* * * *

౬

అంధకారమయము గు అమావాస్యరాత్రి, అంధకారమయమగు జీవితమువలెనే సమస్తము

సమ్మ్యము. సాలములందు కాపులు సంతోషపూర్వకముగయు పైసస్యముల పాటలు పాడుకొనుచుండిరి. పల్లెపట్టు చుచుండిన బాలురు సూర్యుడెప్పుడస్తమించునాయని యూహించుచుండిరి. చెరువుగట్టుపై నీళ్లుతెచ్చుకొనుటకు వచ్చిన యువతులందరును లోకాభిరామాయణము మాటలాడుకొనుచుండిరి. వారిలో నొకతె నీటికోసము కడవనుంచుచు నాబాలుని శబ్దమును వినయత్తగారు నిద్రించుచున్నట్టి గుర్రము పోలియున్నదని పరిహాసకములాడి తక్కిన వారినందరిని నవ్వించుచుండెను. ఇంటికడనున్న వృద్ధాంగనలు ఏప్పుడున్న పనులనెత్తికొని, "చెరువునకు పోయి నీళ్లు తెచ్చుట కింతసేపా?" అని కోడండ్రపై కేకలు వేయుటకు సమారుల వినునట్లుగ వినుకొనుచుండిరి. అమాటలను వినివినకట్లు నటించుచు పురుషులు వారివారి పనులమీద నుండిరి.

జాడ్యగ శంకరశాస్త్రిగా రింకను మేలుకొనలేదు. దగ్గుచున్న బాలకులోడను, మూల్గుచున్న ముసలి వారితోడను ఆతనియొక్క గృహము ప్రక్కయరుగు అప్పుడే కిటకిటలాడుచుండెను. ఇట్లుండ నొకవ్యక్తి వెడలిన

"వైద్యరాజా, ఇదే ఏబదివేల రూపాయలు......మీరు మాయింటికివచ్చి, నాభార్య పార్వతి నొక్కసారి"

తలవెంట్రుకలతో, చెదరుచూపులతో, ఎఱ్ఱనినయనములతో, భయంకరరూపముతో, కాగితముల కట్టనొక దానిని చేతులబట్టుకొని, పరుపరుగున వచ్చి ఆయౌషధాలయద్వారమును సమీపించి, కవాటములను శక్తికొలది కొట్ట నారంభించెను. ఆవచ్చినవ్యక్తి మనకు పరిచితుడగు సత్యదేవపండితుడే. ఆతనిచేతియం దున్నది ఏబదివేల రూప్యముల నోట్ల కట్టయే! ఏదో యుపద్రవము సంభవించియుండునని భిషఙ్మణి శంకరశాస్త్రిగారు తన భృత్యుని తలుపు దెరువుమని యాజ్ఞాపించెను. భృత్యుడు సత్వరంబుగ కవాటము దెరచెను. తలవాకిలి తెరువబడుటయే తడవుగ, సత్యదేవుడు లోపల ప్రవేశించి, అప్పుడే మంచముపైనుండి లేచి కూరుచుండుటకు కష్టముపై ప్రయత్నించుచున్న శంకరశాస్త్రిగారిని ఎదుర్కొనెను. పిమ్మట తనహస్తమందున్న యానోట్లకట్టను వైద్యునకు జూపి, "వైద్యరాజా, ఇవి ఏ బ ది వే ల రూ పా యలు. వీనిని మీకు ఫీజుగా నిత్తును. మీరు మాయింటికి వచ్చి, నాభార్య పార్వతి నొక్కసారి— కేవలమొక్కసారి చాలును–కనుల తెరచునట్లు గావింపుడు. నిర్జీవములగు ఆమె నయనములకు జీవకళల నొసంగుడు. ఆమె ప్రేమపూరిత దృక్కిరణముల నాపై నొక్కసారి బరపుకొనవలయునను నభీష్టము జనించినది. కేవల మొక్కకిరణము! మానవజీవముకంటెను మీకు రూపాయలు ఘనముకదా! ఇవిగో రూపాయలు— ఈరూప్యముల గ్రహించి, వీనికంటె నెన్నియో రెట్లు విలువగల నా పార్వతి సజీవదృష్టులను గొనితెమ్ము!–నీవేమి తేగలవు? ఆదృష్టులు పోయినవి! మరిరావు! సుశోభితజలరుహదళములు శుష్కించినవి!–శ్వేతముగ శుష్కించినవి!–పోయినది! నాయర్ధాంగి, నాసర్వస్వము, నాప్రేమనిధి, నాపార్వతి!......" అని యత్యంతదుఃఖితు డయ్యెను.

శంకరశాస్త్రి తెల్లబోయెను. గతరాత్రి తాను గావించిన యుపేక్షవలన పాప మాసత్యదేవ విప్రుని భార్య పార్వతమ్మ మరణించెనను వాస్తవాంశము నాతడు గ్రహించెను. అతడు నీళ్లు నములుచు, మాటలకు తడవుకొనుచు, "అయ్యా! నాకు చాల విచారముగా నున్నది. నేను మీయెడ నొనర్చిన యపరాధమునకు నన్ను మన్నింపుడు. నాబుద్ధి గడ్డితినినది–ధనమే పరమావధి యని నేనూహించితిని. ఆననమునుజూపియే నాకు మీ రిపుడు తగినశిక్ష నొసంగితిరి. నేను పాపాత్ముడను. నను మన్నింపుడు" అని శంకరశాస్త్రి నిర్మలమగు పశ్చాత్తాపముతో, సత్యదేవునిపాదముల బట్టుకొనుటకు ప్రయత్నించుచుండ, సత్యదేవుడు కెవ్వున కేకవైచి, వికృతముగ నవ్వి వీథిలోనికి పరుగెత్తెను.

సత్యదేవు డున్మత్తు డయ్యెను. దారావియోగదుఃఖ మాతనియెడ యున్మత్తతగా పరిణమించెను. ఆతడు నిద్రాహారముల ద్యజించి, యుపవాసములచే శుష్కశరీరుడై, "పార్వతీ" నామమును జపించుచు మరియొక నెలదినములకు తిరిగి అమావాస్యనాటిరాత్రి లోకమును విడిచెను. మరునాడు జనులందరును లక్ష్మీనగరవీథులందు గుమిగూడి, రేయి ఆతనియింటిలోనుండి, "పార్వతీ! వచ్చుచున్నా"నను వాక్యము వినవచ్చె నని ససంభ్రమముగ బలుక నారంభించిరి.

దారిద్ర్యము

పండితారాధ్యుల నాగభూషణము గారు

౧

చింతలను ముంచు ఘనయశశ్శ్రీ నడంచు,
ధైర్యముఁ గలంచుఁ గుజనులదఱికిఁ బంచు
స్థైర్య మెడలించు దైన్యంబు సంఘటించు,
వలదు పగవానికిని లేమి వలదు వలదు.

౨

మరణ మొకమారె చంపును మానవులను
బ్రతిదినముఁ జంపుచుండును బ్రజల లేమి
లేమికన్నను గష్టంబు లేదు లేదు
మృత్యువె శరణ్య మింక దరిద్రులకును.